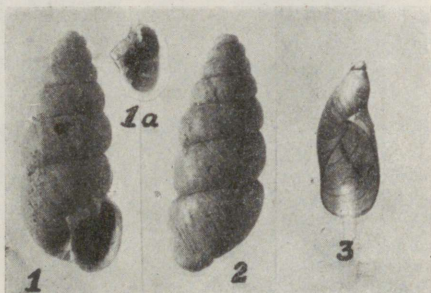

EELKÄIVAID MÄRKMEID EESTI LIMUSTEFAUNA UURIMISES.

PRELIMINARY NOTES ON THE INVESTIGATION OF THE ESTONIAN
 MOLLUSCAN FAUNA

Curt Krausp.

1936. a. suvel õnnestus autoril koguda rida tähelepanuväärseid malakoloogilisi andmeid oma välistöil kui ka uurimisel kodumaisis kogudes, mille põhjal võib esitada järgnevaid uusi levikuandmeid, üllatusliku subfossiilse leiu, meie faunale uue liigi ning teadusele uue alaliigi.

118. joon. 1 ja 2 — *Chondrina clienta* (Westerl.) Ehrmann, alt- ja pealtvaade, 1a — suudmeava. Subfossiil, suurendus 5×. (A. Öpiku foto). 3 — *Succinea elegans* Risso (?). Vähe suurendatud. (Autori foto).

1. *Clausilia cruciata* Studer. Seni valitsenud arvamusse, mis tuginenud õigusega ainult mõningale leiukohale, et *Cl. cruciata* Stud. on üldiselt väga haruldane liik meie faunas, tõid 1936. a. välistööd pöördelise muutuse. Rida leide näitab, et soodsates biotoopides võib ta leiduda kogu alal Ida-Eestis ja ka Lätis. Ka võib juba sellele liigile meie alal kindlaks määrata lemmikbiotoobi — suurema ulatusega niiskevõitu segametsad. Ülemaltoodud väide tugineb järgmisile vastseile leidudele:

Aegviidu (56,3 km Tallinnast OSO), Nikkerjärve SW kaldal, mis ca 2 km S raudteejaamast, niiskes segametsas, leitud 32 eks., leg. H. Haberman, V. Voore, C. Krausp. Aegviidust ca 12 km N, Jussi järvede kompleksis ümbruse metsas, 2 eks., leg. H. Haberman. Sonda (131,5 km Tallinnast O) raudteejaamast OSO niiskes segametsas, 4 eks., leg. C. Krausp. Kiviõli raudteejaamast S, (5,8 km Sondast O) niisketes segametsades, 8 eks., leg. N. Nifontoff, D. Kuskov, C. Krausp. Kuremäe kloostrist 3 km SO, Puujala külast, kuuse-kase segametsast, 1 eks., leg. C. Krausp. Vaivara Sinimägede Tornimäel, põhjanõlval, 1 eks., leg. C. Krausp. Narvast 1 km O, Lilienbachi Pähklimäel lehtmetsas, mis hiljuti looduskaitse alla võetud, 1 eks., leg. C. Krausp.

Siinkohal oleks kohane meenutada autori andmeid („Eesti Loodus“, 1936, lk. 109), mis kinnitavad *Clausilia cruciata* Stud. idapoolset levikut Eestis. Samasugune levik on liigil autori uurimiste järgi ka Lätis, kus ta levimise läänepiir nähtavasti kulgeb Koiva jõe ürgorus. Populatsioonid tavaliselt vähesed; isendeid 1–10 rin-

gis. Materjal kõikjalt elus, peale Lilienbachi Pähklimäelt. Levimise kaart võib aga selguda liigi lemmikbiotoobi otsijale veelgi palju täielikumana.

2. *Iphigena latestriata borealis* O. Böttger. Saadi andmeid Läti ala kohta selle liigi esinemisest Domesnesis (Šlitere, „Zilie kalni“ — „Sinimägedel“), kust leidude katkendlik rida suundub Ida-Preisimaale. Eestis *Iph. latestriata borealis* O. Btg. leiud piirdusid klindi alal Vaivarast Vokani (4. lk. 37—42). 1936. a. suvel avastas H. Haberman selle liigi esinemise Valaste klindil ja H. Habermanni ja autori ühisel eksk. liigi eelposti ka Aegviidus, Nikkerjärvest SW, niiskes segametsas. Tuletades oletust alguses toodud andmeist ei näi võimatuks *Iph. latestriata borealis* O. Btg. esinemine vähemalt klindi biotoobis Tallinnast veidi läänegi poole.

Leitud eksemplaride keskmised mõõtmed on: a) Aegviidu (9 eks.). Koja kõrgus 13,43 mm; koja laius 3,15 mm; keerdu 11,6; roiete arv eelviimasel keer. 29,3. b) Valaste (2 eks.). Koja kõrgus 13,35 mm; koja laius 3,2 mm; keerdu 11,25; roiete arv eelviimasel keer. 36.

3. *Dreissensia polymorpha* Pallas. Lisamärkmetena Mikelsaare & Vinkeli artiklile „Eesti Loodus“ 1936, lk. 142—145 olgu tähendatud, et autoril õnnestus leida 1. VII

1936 selle liigi täiesti värske tühja karbi Narva jõe suudmes Narva-Jõesuus. Oleks huvitav jälgida liigi loodetavasti varstist, oodatavasti massilist ilmumist Narva jões.

4. *Chondrina clienta* (Westerl.) Ehrmann. Üllatuslik subfossiilne leid. (118. joon.: 1—2) Autor, läbi töötades assist. H. Kauri kogutud subfossiilse limuste ainese, leidis seal hulgas ühe väga hästi säilinud koja *Chondrina clienta* (Westerl.) Ehrm. (pikkus 6,4 mm; laius 2,6 mm). Materjal on kogutud Hiiumaal Kõpu poolsaarel. Leidja

Autori foto.

119. joon. *Limax maximus* L. Loomulikus suuruses.

H. Kauri kohapealsed vaatlused lasevad temal arvata, et „leiu-kohal on postlitoriina-aegne fauna, mis hiljemini sekundaarselt segunenud mariinse nähu vormidega, kusjuures mariinne näht oleks vanem“. Tõestatumad andmed kogutakse assist. H. Kauri ja geoloog K. Orviku kaasabil tulevikus.

Retsentselt esineb liik mõnes kohas Lõuna-Rootsis ja kõikjal Ölandi ja Gotlandi saartel. Võiks oletada liigi esinemise võimalust Saaremaal Sõrve poolsaare loopealseil, mis biotoopidel on sarnasus-jooni Ölandi ja Gotlandiga (vt. Schlesch, 9, lk. 233—234).

5. Kas esineb *Succinea (Hydrotrropa) elegans* Risso Eestis? (118. joon.: 3) Riemschneider avaldab kirjanduses selle liigi leiu Loodusuurijate Seltsi aruannetes 1907. a. lk. 26. Tema kogude revideerimise tööde juures, mis autorile LUS'i juhatuse poolt lahkesti korraldada usaldatud, leidis 2 koda, mis kujult ning suuruselt väga sarnanevad selle liigiga. Materjali juures olevast etiketist selgub, et leidja dr. J. Riemschneider saatis omal ajal eksemplarid tuntud malakoloogile S. Clessin'ile määramise revideerimiseks, kes kinnitas leidja arvamust, et kõnesolevad eksemplarid kuuluvad *Succinea elegans*'i liiki. Pärit on nad Hellenurme paisu juurest, kogutud 8. VII 1906. Kodade mõõtmed: a) pikkus 18,7 mm; laius 7,0 mm; keerdu 3,25. b) pikkus 15,5 mm; laius 7,0 mm; keerdu 3,25.

Succinea elegans Risso, praegu veel täpsemalt selgitamata areaal on Kesk-Euroopa kaguosas, Prantsusmaal, Belgias ja oletatavasti Briti saartel. Põhja-poolsemad leiud küünivad Ida-Preisi ning Poolani. Sama perekonda kuuluv *Succinea pfeifferi* Rossm. ei ületa 2 aasta vanusepiiri (Clessin). Sellest lähtudes on autoreid, kes oletavad, et *Succinea elegans* Risso enamik kirjanduses avaldatud leide osutuvad hoopis *Succ. pfeifferi* kaheaastasteks hügelvormideks.

Riemschneideri 2-eksemplarine materjal on liiga väike nii kriitilise küsimuse selgitamiseks. Kui õnnestuks leida koha peal liiki veel ja rohkearvulisemalt, aitaks see selgitada küsimust.

6. *Limax (Limax) maximus* Linné. (119. joon.) 1925. a. leiti 1 eks. tühjas limonaadipudelis, mille päritolu Tartus samast linnast teadmata kaupluse keldrist. Selle leiu avaldas L. Poska-Teiss 1927. a. (7. lk. 6). 1936. a. — 11 aastat hiljem andis mulle prl. Karin Rosenthal 23, osalt elavaid, osalt alkoholis konserveeritud eksemplare, mis kõik tema kogutud Harjumaalt, Kolgast, Pudisoo külast Gnadebergi suvilale kuuluvast keldrist. Esmakordselt märgati seal nälkjaid umbes 3 aasta eest. Praegu elutseb ta samas biotoobis massiliselt. Liik on kodumaine Lõuna- ning Kesk-Euroopa soojematel aladel. Kõnesolev Eesti leiu koht oleks järgmiselt selgitatav: 3 aasta eest oli mainitud suvilas pansion suvitajaile. Neid varustati Tallinna turult toodava varajase aedviljaga. Nähtavasti on *Limax maximus* L. elusana või munadena aedvilja kaasas, mis ostetud Tallinna turult, sattunud keldrisse. Teatavasti on Tallinna turu varajane aedvili sageli Tartu päritoluga, nii näib olevat võimalik oletatav side omaaegse Tartu ja nüüdse leiuga. Tallinna ja Tartu aiaärde keldrite uurimine võib ehk veelgi rohkem selgitada *Limax maximus*'e areaali Eestis.

Nälkjas on normaalse suurusega (kuni 12 sm pikk). Põhivärvus pruunikas-

hall, kurd pruunikashallil taustal tumedalt marmoreeritud. Pikuti üle keha 1—3 tumedamat vööti. Tallaalune valge. Vabas looduses Eestis esinev mustjas seatigu (*Limax cinereo-niger* Wolf) on niisama suur, kuid ta põhitoon on täiesti must, mõnikord halli põhivärvuse vaid üksikute vöötidena säilitanud. Tallaalune äärtelt must ja keskelt valge.

7. *Amnicola (Amnicola) steini* forma nova. *Amnicola (Amnicola) steini* E. v. Martens koja põhivärvus on Clessin'i järgi pruun (1. lk. 148), Ehrmann'i järgi helepruunikas või rohekalt varjundunud (2. lk. 198), Geyer ei märgi koja värvust (3. lk. 167).

Ühisel ekskursionil prof. H. Riikoja ja mag. H. Haberman'iga Kostivere urgetele (Jõelähtmes Harjumaal) 7. VII 1936. leidis mag. H. Haberman veest väljatõstetud paekivitükilt teo, mille järel korjati seda liiki üle 100 eks. Autori lähemal vaatlusel selgus, et kogu populatsioon koosneb albiinodest, mis seni teadusele tundmata.

Diagnoos: Kojakuju nagu *Amnicola (Amnicola) steini* E. von Martens'il, kuid läbipaistev värvitu kuni kahvatu-kollakas.

Locus typicus: Eesti, Harjumaa, Kostivere urked, kurise põhjal, 4 m allpool alvari pinnast, vee sees paekivitükkidel.

Tüüp säilitakse autori kogus, samuti osa paratüüpidest. Teine osa paratüüpe säilitakse Tartu ülikooli zooloogiamuuseumi kogudes.

Hariliku värvusega põhiliiki on leitud autori poolt varemini (4, lk. 22) ca 3 km ülalpool, Parasmäe küla kohal samas Jõelähtme jões. Kõnesolev vorm on välja kujunenud šahtitaolisse paeprakku suurvee aegu uhetud *Amnicola steini* E. v. Martens isenditest. Kõnesoleva biotoobi iseärasused, nagu valguse alaline hämarus, vee madal temperatuur, kõrge Ca-sisaldus, toitumise iseärasused (kõrgemad taimed peale vetikate puuduvad) on nähtavasti loonud selle albiinodest koosneva populatsiooni.

Kirjandust: 1) Clessin, S.: Deutsche Exkursions-Mollusken-Fauna, Nürnberg, 1884. 2) Ehrmann, P.: Mollusken (Brohmer—Ehrman—Ulmer, Die Tierwelt Mitteleuropas, Bd. II, Lief. 1, Leipzig 1933). 3) Geyer, D.: Unsere Land- und Süßwassermollusken, Stuttgart, 1927. 4) Krausp, C.: Beitrag zur estländischen Molluskenfauna (Arch. f. Molluskenkunde, 68, Frankfurt a. M. 1936, lk. 16—61). 5) Krausp, C.: Kastre-Peravalla looduskaitse kvartaali limustefauna („Eesti Loodus“, Tartu, 1936, lk. 107—111). 6) Mikelsaar, N. Ö & Vinkel, R.: Uusi andmeid rändkarbi *Dreissensia polymorpha* Pall. esinemisest Eestis („Eesti Loodus“, Tartu, 1936, lk. 142—145). 7) Poska-Teiss, L.: Die Nacktschnecken Estlands (Arch. f. Molluskenkunde, 59, Frankfurt a. M. 1927, lk. 1—19). Riemschneider, J.: Ueber die Binnenmollusken der Ostseeprovinzen (Sitzungsber. d. Naturf. Ges. b. d. Univ. Jurjew, 15, 3, 1907, lk. 19—29). 9) Schlesch, H.: Bemerkungen über die Verbreitung der Landmollusken im östlichen Ostseegebiete (Loodusuur. Seltsi Aruand. XLI, 3—4, Tartu 1936, lk. 233—244). 10) Tegelik aianduse ja mesinduse käsiraamat, K./Ü. Loodus, Tartu, 1935, II, lk. 482—483.

S u m m a r y .

In summer 1936, while collecting mollusca and examining different collections, the author was able to establish the following important facts.

1) *Clausilia cruciata* Studer. To the formerly known sparse habitats a series of new ones in the North-East of Estonia should be added: Aegviidu and its northern environs; Sonda; Kiviõli; Vaivaru; Puujala at Kuremäe, and the protected district of the „Pähklimäe“ hill, in the eastern environs of Narva.

The populations are small, rarely consisting of more than 1—10 specimens. The preferred biotope are rather large damp mixed woods.

2) *Iphigena latestriata borealis* O. Boettger. The sloping coast of the Gulf of Finland at Valaste (leg. H. Haberman) and a damp mixed forest on the south-west shore of Lake Nikerjärv at Aegviidu (leg. H. Haberman and the author) are reported as new habitats in NE Estonia.

3) *Dreissensia polymorpha* Pallas. On the 1-st July, 1936, the author found a fresh empty shell near Narva-Jõesuu, at the mouth of the Narva River.

4) *Chondrina clienta* (Westerl.) Ehrmann (Fig. 118, 1, 1a, 2). A very well preserved specimen of 6,4 mm length and 2,6 mm width was found together with other mollusca on the Island of Hiiumaa, on the peninsula of Kõpu, apparently in the deposits of the Post-Litorina age.

5) *Succinea (Hydrotropa) elegans* Risso (?) (Fig. 118, 3). This find, from near a milldam at Hellenurme, Estonia, on July 8, 1906, was published by Riemschneider (1907, p. 26). In his collection there are 2 specimens, which had been examined by S. Clessin and taken for *Succ. elegans* Risso. Considering the geographical distribution of this species and its similarity to the gigantic forms of *Succ. pfeifferi* Rossm., the question of its classification should be proved on the ground of the abundant new material.

6) *Limax (Limax) maximus* L. (Fig. 119.). One specimen was found by Poska-Teiss at Tartu (in 1927, p. 6). 23 specimens, partly alive, partly conserved in alcohol, were delivered to the author by Miss K. Rosenthal. A great number of these snails live in a cellar of the villa Gnadeberg at Puidisoo (north of Kolga) in North Estonia. This species was probably brought to the place 3 years ago from the market in Tallinn, together with some vegetables, which on their part might have come from Tartu. *Limax maximus* L. is known in Estonia only as a cellar-snail.

7) *Amnicola steini pallida* forma nova. On an excursion, made by Prof. H. Riikoja, Mag. H. Haberman and the author, Mag. H. Haberman found the snail, and over 100 specimens were collected. These, having been examined by the author, proved to be Albinos.

Diagnosis: Forma conchae eadem atque *Amnicolae steini* E. von Martens, concha perlucida tamen, sine colore sive colore pallide sufflavo.

Locus typicus: Estonia, the district of Harjumaa, Kostivere, at the beginning of the subterranean river of the Jõelähtme-River, 4 m below the surface, at the bottom of a swallow hole. Geological bottom: ordovician limestone.

The type, as well as one part of the paratypes, is to be found in the collection of the author, the other part belonging to the collection of the Zoological Institute of the Tartu University.

The lack of light, the low temperature of the water, together with its high percentage of Ca, the conditions of nutrition (the lack of higher plants), etc. might have influenced the development of this population of Albinos. 3 klm. up the same river, near the village of Parasmäe, where it flows above the ground (the bottom consisting of peaty earth), there occurs *Amnicola steini* E. v. Mart. of normal colour.

